Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LARSLEJSTRÆDE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

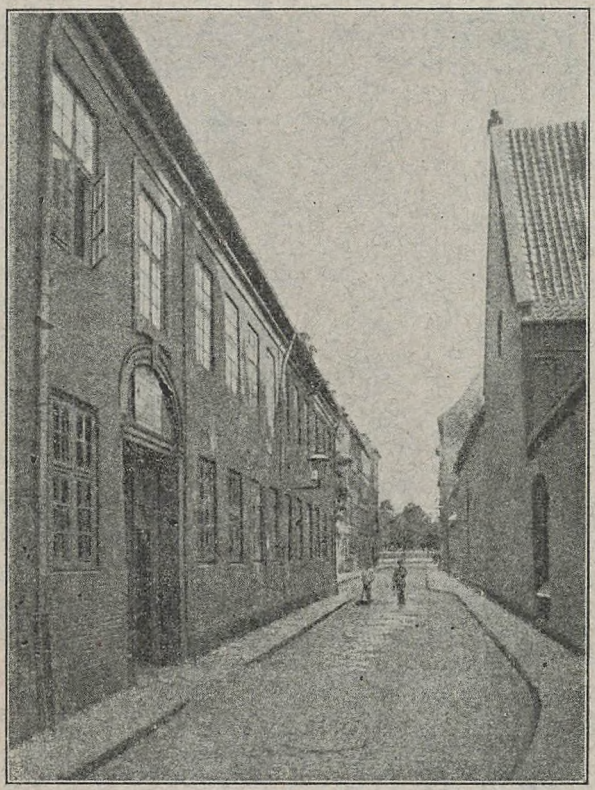

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1923

NORREBROS BOGTRYKKERI
KR. ERIKSEN PR. BRØDENSGADE 5

LARSLEJSTRÆDE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1923

LARSLEJSTRÆDE

Denne Gade er ikke saa gammel som almindelig antaget, idet den først er opstaaet i det 17de Aarhundrede, hvilket ogsaa stemmer overens med den ældste Grundtegning af Byen fra sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede, hvoraf ses, at endnu paa den Tid eksisterede det nuværende Larslejstræde ikke. Derimod fandtes, omtrent hvor Strædet nu er, men i en anden Retning, et ringe Stræde, der fra Sanct Peders Stræde løb nogle Alen Nordøst for nuværende Lille Larsbjørnstrædes Hjørne, dannede derpaa en Bue i nordvestlig Retning gennem en oversvømmet Fordybning og ud til Volden, hvor Strædet udmundede i Nærheden af et der liggende Fæstningstaarn, kaldet Hanetaarnet.

I det 16de Aarhundrede stod der paa Voldbefæstningen ialt 6 saadanne runde Taarne af ca. 20 Alens Diameter, og ethvert af disse Taarne havde sit særlige Navn. Det yderste, der omtrent laa paa det nuværende Vartovs Plads, kaldtes Vandmølletaarnet, imellem dette og Vester Port laa Kjøge Barfred. I det skarpe Hjørne, hvor Nørre- og Vester Vold stødte sammen, laa Jermers Taarnet, hvoraf der endnu er synlige Rester, dernæst Hanetaarnet ud for Larslejstræde. Strækningen herfra og hen til Nørre Port hed den Gang Klocherhøyen. Paa det lange Stykke fra Nørre- til Øster Port, ud for Østergade, fandtes kun eet Taarn, Hans Klausens Taarn, i Nærheden af hvor Slippen (Landemærket) munder ud i Gothersgade, og endelig ud for Vingaardsstræde, Kringelen. Foruden disse 6 nævnes

i 1523 mellem Øster Port og Kringelen, et Taarn kaldet Smørhætten, der blev forbundet med Reberbanen ved et Stakit.

Det oprindelige Stræde, der har været betydelig kortere end det nuværende og ligesom de øvrige Gader i denne Egn kun svagt bebygget og omgivet for største Delen af Haver, betegnes i Jordebogen for 1496 som „det Tverstræde, der løber ud af Sanct Peders Stræde og indtil Niels Skrivers Have". Denne Have maa have strakt sig op mod Befæstningen, thi der omtales paa den Tid en, Niels Skriver tilhørende, Gaard beliggende i Nærheden af Byens Planker.

I det 16de Aarhundrede løb fra Strædets østlige Side ned mod Sanct Peders Stræde og i Retning mod Kirken et lille Stræde eller en Gang, som kaldtes „Strædet til Birgitte Alters Gaard". Ud for Sanct Petri Kirkes Kapel var Indkørslen til Sanct Petri Sogns Fattigkirkegaard, der var paa en halv Tønde Land og indtil 1760 strakte sig Vest for Larslejstræde over imod Hjørnet af Nørre Vold og Teglgaardsstræde.

I 1599 skiftede det gamle Stræde Navn, og kaldtes nu „Herr Jens Joensens Stræde", en Benævnelse, der holdt sig, indtil Larslejstræde fremstod i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede paa sin nuværende Plads. Ved Valget af et Navn til den nye Gade var det meget naturligt, at man bestemte sig for at mindes en for sin Tid bekendt Mand, Lars Leg, som ikke blot selv ejede en Gaard her, men ogsaa skal have opført nogle Bygninger i Gaden, og det nye Gadenavn blev derfor ogsaa Lars Legs Stræde.

Men som Følge af at Leg udtaltes som Lej, rendte man rundt i det med Hensyn til Stavemaaden, og en enkelt Gang er Lars blevet til Lauritz, saaledes forekommer i 1659 baade Lauritz Legsstrede og Lauritz Leigsstrede, i 1674 Lars Legs Stræde og Lars Lægs Stræde og i 1757 Lars Leig Stræde, men derefter trængte Forvanskningen Lars Lejs Stræde lidt efter lidt igennem og endte som Larslejstræde, idet man stik imod almindelig Skrivemaade klaskede det hele ud i eet, hvilket er en Brøler af

Rang, og det samme gaar igen med Larsbjørnstræde og Mikkelbryggersgade. Den smukke Tanke at hædre Lars Leg ved at lade Gaden bære hans Navn, har en tankeløs Eftertid jo ligefrem haanet ved at acceptere Forvanskningen Lej og den uhyrlige Sammenstilling af For- og Efternavn ud i eet med stræde. Lad os haabe, at baade Forvanskningen og Skrivemaaden, som Slægt efter Slægt har ladet passere, snarest muligt officielt og paa Gadens Hjørner corrigeres til „Lars Legs Stræde", ganske uden Hensyn til, om Kjøbenhavnerne vil vedblive at udtale Leg som Lej i en hel anden Betydning.

Med Hensyn til Strædets Bebyggelse og Udseende i det 17de Aarhundrede ved man kun saare lidt, og Bredden kan ikke angives blot tilnærmelsesvis, da der fra hin fjærne Tid ingen Oplysninger haves herom, men støttet til førnævnte Grundtegning og en anden fra 1731, der viser de gamle Gaders Stilling i Forhold til de nye, udvidede og forlængede efter Branden 1728 og i Forening med de Oplysninger, som gamle Documenter afgiver, vil man dog nogenlunde kunne danne sig et Begreb om Stadens Udseende og Udstrækning i det 16de og 17de Aarhundrede, og efter alt at dømme maa Larslejstræde i den første Tid have været smallere end nu, og havde i forrige Aarhundrede en Uregelmæssighed paa Midten ved fremskudt Bebyggelse. Næsten alle Gaderne i Byen var jo i gammel Tid meget smalle, og de fleste kan sammenlignes med dem vi kan huske af de forsvundne, saaledes Didrik Badskærs Gang og Peder Madsens Gang, men adskillige var endnu snævrere.

Med Hensyn til Renlighed og Orden i Larslejstræde lod dette meget tilbage at ønske i det 17de og 18de Aarhundrede, men i saa Henseende havde iøvrigt den ene Gade ikke noget at lade den anden høre. Den sørgelige Mangel paa Renlighed, som overalt viste sig til Bedrøvelse for Syns- og Lugteorganer, var det, der mest stødte den, som vandrede om i Stadens Gader, og derfor havde Kjøbenhavn blandt Fremmede ogsaa Ord for at være en smudsig By. Fejeskarnet og al Slags Affald blev om

Morgenen lagt i Dynger uden for hvert Hus midt ude paa Gaden, og blev saa senere paa Dagen eller først den næste Dag kørt bort paa Skarnvogne, men forinden havde fattige Kællinger med Begærlighed gennemrodet disse Dynger, for at gøre Fund.

Af en Fortegnelse fra 1620 over, hvad der i hver Gade skulde gives til Renholdelse, ses det, hvilke Gader der ansaas for de fornemste, og tillige hvilke der var de bredeste, da Afgiftens Forskel maatte afhænge af Bredden, og den Omstændighed, at Larslejstræde nævnes blandt de mange paa femte Trin, er altsaa Bevis for, at Strædet kun havde en ringe Bredde; de ringeste var en Gyde fra Magstræde til Vandhuset og derefter alle andre Smøger og Gange.

Under den store Ildsvaade i 1728 brændte den sydlige Del af Gaden med Hjørnerne af Sanct Peders Stræde. Efter Branden benyttede man sig hist og her af den gunstige Lejlighed, der nu tilbød sig til at faa skaffet mere Luft og Bredde. Adskillige Stræder og Gyder forsvandt, nye og bredere Gader blev anlagt, Torve opstod, Pladser blev udvidet, og man udarbejdede en Plan over de projecterede Pladser og Gaders Retning med Angivelse af, hvilke Gader der skulde udvides, rettes ud eller forlænges, og det ses af denne Plan, at Larslejstræde var blandt de Gader, som skulde udvides og samtidig befries for den svage Bøjning i Midten, men dette blev ikke realiseret som paatænkt og Strædet har endnu det gamle Knæk.

Ved den næste store Bybrand i 1795 blev Gaden reddet med Undtagelse af det nordvestlige Hjørnehus ved Nørre Vold.

Omkring Midten af forrige Aarhundrede var Larslejstræde, ligesom saa mange andre Gader i den indre By i nogle Aar overfyldt med Mennesker, og der herskede trindt om en frygtelig Bolignød. De mange nye Arbejder trak nye Folk til Byen; vel søgte en Del af dem ud til Forstæderne, der endnu laa ret langt adskilt fra den egentlige By med Fæstningsværkerne og Glaciet imellem, men langt de fleste foretrak at bo i selve Staden, og dette

maatte naturligvis medføre, at Byen blev overbefolket. Folketællingen den 1ste Febr. 1855 viste, hvorledes særlig Smaagaderne overfyldtes med Mennesker. Fra 1850—55 tiltog saaledes Befolkningen i Larslejstræde med 119.

Huslejen og Grundpriserne inde i Byen blev ved at stige. I 1852 kunde en Byggegrund paa Østergade koste 70 Rdlr. pr. Kvadratalen. Overalt fortsatte man med at forhøje de ældre Huse, med at overbygge de tidligere Gaardspladser, med at indrette Pakhuse, Vognskure og Stalde til Beboelse, ja, under Koleraen blev det oplyst, at der endogsaa boede Mennesker i Hundehuse og Dueslag eller oven paa Lokumerne i Gaarden. Kun undtagelsesvis skyldtes Folkemængdens Forøgelse, at et nyt Hus var blevet opført i Gaden. I Reglen var de nye tilkomne stuvede sammen med de ældre i de gamle Rum. Men trods al Sammenstuvning inden for Voldene og al Bebyggelse i Forstæderne slog Pladsen dog ikke til og sidst i Halvtredserne var der endnu virkelig Husvildhed i Kjøbenhavn. Ved Efteraarsflyttedagen 1857 var der saaledes 284 husvilde Personer.

Vi vil nu nærmere betragte Larslejstrædes gamle og nye Bebyggelse; paa den vestre Side har vi først nede ved Sanct Peders Stræde Nr. 1 og 3, og efter at have frydet os over disse to gamle beskedne Huse og genopfrisket i vor Erindring det ualmindelig smukke og stilfulde Nøgleskilt, som indtil for faa Aar siden prydede Hjørnet og tilhørte Smede- og Maskinarbejderforbundet, ser vi for os den store, nye og flotte Bygning Nr. 5, Sct. Petri Knaben Kirchen Schule. Denne Skole er oprettet i Slutningen af Christian den Fjerdes Tid, og dens første grundmurede Bygning laa ud til Nørregade. Efter 1728 flyttedes den til Sanct Peders Stræde. I den nuværende Bygning, der blev indviet den 5te Novb. 1899, er ogsaa Sct. Petri Knaben Real-Schule, som er oprettet ca. 1810.

Nr. 7, som ligeledes er en ny og prægtig Bygning, er Sct. Petri Kirkes og Thymes Plejehus samt Pelts Stiftelse, oprettet 1720 for Midler, der skænkedes 1716 af Peder Lund og Lorenz Kettels og 1718 af Elisab. Lengercken,

f. Holst. Efter at Stiftelsen var bleven udvidet i 1754 med en af Kirkeældste V. Thyme skænket Bygning, fik den Navn af Sct. Petri Kirkes og Thymes Plejehus. Efter at begge Huse var brændt i 1807, genopførtes de som een Bygning og forenedes i 1822 med et af Sukkerraffinadeur Abraham Pelt i 1780 stiftede Fattig- og Arbejdshus, Pelts Plejehus, for 16 gamle trængende af Menigheden. Den paa den gamle Grund nyopførte Bygning, der ligger ud til Gaden ved den nye Skolebygning, men skilt fra denne ved Legepladsen, er indviet den 5te Novb. 1899, altsaa samtidig med Skolen. Ejendommen er af røde Sten i gammeldags Stil med Kælder og 3 Stokværk og bestaar af 3 Fløje, der omslutter en lille Urtegaard. I Stuen ud til Gaarden er der en lukket Arkaderække; Portalen ud til Gaden er prydet med 2 Granithunde.

Forskellige Steder paa Bygningen er der anbragt Tavler med Indskrifter, 2 gamle og 2 nye, som fortæller os om Stiftelsernes Velgørere og Omskiftelser gennem Tiderne, og jeg finder Anledning til her at gengive disse Inscriptioner, da de har betydelig byhistorisk Interesse, og ikke tidligere har været publiceret.

Den ene af de gamle Tavler er anbragt paa Facaden ud mod Larslejstræde og her læses:

„Fromme Vorfahren gründeten in den Jahren 1737
„und 1780 diese wohltätigen Stiftungen welche im
„Jahre 1807 durch eine von feindlichem Geschutz
„erregte Feuersbrunst völlig verheert wurden sich
„jedoch im Jahre 1816 durch Gottes Seegen die Gnade
„Ihrer königlichen Majestäten und die milde Beisteuer
„edler Menschen freunde wieder aus Ihrer Asche er-
„huben. Möge von nun an ihr dadurch eine glückliche
„Fortdauer gesichert werden.
„ Graf v. Schimmelmann. Patron
„ Momsen. Ponsaing. Aeltesten
„ Schulz. Christensen. Launy. Curatoren
„ Korfitzen. Böttger. Vorsteher.

Den anden gamle Tavle findes paa Bagsiden ud til Gaardspladsen og bærer følgende Indskrift:

„ Wynandt Thyme
„vierzigjärigen Vorsteher Curator und Aelteste der
„St. Petri Gemeine liesz im Jahre 1780 ein Pflegehaus
„für 4 dürftige Glieder gedachter gemeine durch testa-
„mentarische Verfügung erbauet es ward durch das
„Bombardement im Jahre 1807 völlig vernichtet im
„Jahre 1816 jedoch vereint mit dem Kirchenpflege-
„hause wieder hergestellt.

De 2 nye Tavler, som baade er store og pyntelige, forefindes i Vestibulen, og deres Indskrifter lyder saaledes:

„ GOTT GAB ABRAHAM PELT
„IN SEINEN TAGEN RUHE UND SEGEN UND
„SEINE DANCKBARKEIT GEGEN GOTT GIEBT
„HIER
„ XVI DÜRFTIGEN RUHE UND BROD
„ SEIN ANDENCKEN BLEIRE EWIG IM SEGEN
„ MDCCLXXIX
„DERZEITIGE AELTESTEN CURATORES UND
„VORSTEHER DER DEUTSCHEN PETRI KIRCHE
„ERRINNERN HIERDURCH DIE GEMEINE UND
„DEREN SPAETESTE NACHKOMMEN AN DIE
„DANCKBARKEIT GEGEN GOTT UND GEGEN
„DIESEN WOHLTHAETER IHRER DÜRFTIGEN
„GLIEDER.

———

„ I AARET 1899 I KONG CHRISTIAN DEN 9'des
„36' REGERINGSAAR ER DENNE ST. PETRI KIR-
„KES, W. THYMES OG A. PELTS PLEJESTIF-
„TELSE BLEVEN GENOPFØRT. GUD ALENE
„ÆREN. GRUNDSTENEN TIL DENNE NYBYG-
„NING BLEV LAGT DEN 26' SEPTEMBER 1898
„OG HUSET INDVIET DEN 5' NOVEMBER 1899.
„ GENERAL TH. von FREIESLEBEN. PATRON
„ ST. PETRI KIRKEKOLLEGIUM
„ W. BÄHNCKE. W. KLENOW. FERD. REYMANN
„ W. J. SCHMIDT. R. WENGLER

———

De næste Bygninger, i Nr. 9, er den kommunale Friskole, bestaaende af en Drengeskole, opført 1849—50, af gule Mursten med Kælder og 4 Etager, og en Pigeskole, opført 1891 af gule Sten med Granit og Skifer, Kælder og 4 Stokværk, og endelig en Bygning, der afgiver Plads for Gymnastik- og Tegnesale samt Skolekøkkener, opført 1901, ligeledes af gule Sten i Kælder og 4 Stokværk.

Nr. 11 er Frederik den Sjettes Asyl, et mindre Hus paa 2 Stokværk. Asylet, der er oprettet af det kjøbenhavnske Asylselskab, blev aabnet 3. Juni 1842.

Resten af Husene op til Nørre Voldgade er jævne Borgerhuse og det eneste bemærkelsesværdige her, er det ejendommelige trekantede Indhug mellem Nr. 19 og 21, ud til Gaden begrænset af en høj Mur, der i sin Tid var overklistret med Placater.

Den modsatte Side af Gaden er vidt forskellig fra det andet, vi har set, idet vi her staar over for et henrivende Gadeparti med Barokmuren, Sanct Petri Kirkegaards solide Hegn, hvor Vildvinen vælder ud over Muren. Denne middelalderlige Strækning af Gaden afsluttes ned mod Sanct Peders Stræde med Nr. 2, et mindre Hus og en større Hjørneejendom, der ejes af Petri Menighed, og hvor Kirkens Sognepræst har sin Embedsbolig. Det har forlængst været bestemt at foretage en fuldstændig Ombygning af Præstegaarden, men de vanskelige Forhold har medført, at den paatænkte Plan endnu ikke er bleven realiseret.

Endelig har vi Husrækken fra Kirkegaardsmuren og op til Nørre Voldgade, og af Husene her skal omtales Nr. 6, Vor Frue Sogns Menighedshus, hvor Pastor emer. D. C. Prior har sin Bolig; her i dette Hus, hvor den Menighed samles, til hvilken Pastoren havde været saa nøje knyttet i de mange Aar, nyder han nu Hvilen efter den lange Arbejdsdag.

Endnu et Øjeblik maa vi staa stille og betragte Kapellernes og Kirkens spidsgavlede Mure og det skønne Spir med de forgyldte Kugler og Hanen oppe over det hele.

Et Midtpunkt i dette gamle Voldkvarter er Sanct Petri

Kirke, denne skønne, røde Kirkebygning, der set paa Afstand med sit irgrønne Spir udgør saa smukt et Led i Byens Silhuet, og set paa nært Hold harmonisk glider sammen med Sanct Peders Stræde og Larslejstræde til et paa samme Tid fornemt og yndefuldt Barokbillede midt i den moderne By, en Stump farverig og fængslende Historie midt i det travle og forhastede Nutidsliv.

Den af Kraks Vejviser udgivne betydningsfulde Bog „Minderige Huse" giver meget interessante Oplysninger om, hvilke kendte og ansete Personligheder, der har boet i Larslejstræde i Tidsrummet 1770—1870:

Nr. 1. Siesbye Gottlieb, 1846—51. Litteratus.
Rode, G., 1865—66, cand. mag.

Nr. 13. Bülow, Frederik R. H. von, 1831—32, Capitain ved 2. jydske Inf. Reg.

Nr. 15. Hjorth, S., 1846—48, Secretair, technisk Directeur ved den Sjællandske Jernbane.

Nr. 17. Ussing, T. Algreen, 1834, Cancelliesecretair, Cancellist i det danske Cancellie og Notarius ved det juridiske Facultet.
Steen, A., 1846, Magister art., Docent i Mathematik.
Hjorth, S., 1857—58, Secretair og Civil Ingenieur.

Nr. 19. Helms, J., 1867, fh. Collaborator.

Nr. 21. Hansen, C., 1838, kgl. Skuespiller.
Hunæus, A. H., 1848—52, Portraitmaler.

Nr. 2. Münter, 1770—74 (1770 Pastor, 1771 Doctor og Pastor).

Nr. 6. Petersen, N. M., 1841—45 (1841 Registrator i Gehejme Arkivet, 1842 tillige Professor).
Hjorth, S., 1852—56, Secretair og Civil-Ingenieur.

Nr. 10. Henckel, F. F., 1851, Oberstlieutenant.

Nr. 12. (Nu en Del af Matr. Nr. 36 og 37, Kbhvn.s Telefonselskabs Ejendom).
Paulsen, P. D. C., 1850—51, Dr. juris, Etatsraad, Professor.
Grundtvig, N. F. S., 1858—59, Præst ved Vartou.

Opfyldt af uudslettelige Indtryk fra vor stille Vandring her, maa alle vi, der har Sans for Byens Skønhed, Historie og Minder, undre os over, at saa mange af vor Tids travle, nervøse og forjagede Bysbørn kan føle sig tilfredse med kun at concentrere deres Interesse for Vejen gennem Strøget ad Bredgade til Langelinie, uden nogensinde at føle Trang til ogsaa at kende lidt til en gammel byhistorisk Gade som Larslejstræde, hvor Fortid og Nutid saa smukt og højtideligt har rakt hinanden Haanden, hvor man uvilkaarlig tænker sig hensat til de Tider, da Byen laa godt gemt bag sine Volde og Grave, og man overvældes og betages af Larslejstrædes tidsfjærne harmoniske Stilhed og Fred, saa ofte man betræder dens gamle Enemærker.

Jeg elsker disse tavse, stille Gyder,
her er det som om Tiden stille staar,
fra Petri Kirke spæde Toner lyder,
og mine Tanker langt tilbage gaar.

Her lød der fordums Klang af gyldne Sporer,
og inde bag den silkestukne Karm,
et Par Skønjomfruer sig højlydt morer,
det klukker i den mælkehvide Barm.

Med eet Jeg rives ud af disse Tanker,
en Stemme følger mig fra Fortid hjem,
„Naa, kan han se, han flytter sine Skanker",
det var en fed Betjent, der skulde frem.

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

„CHRISTIANS KIRKE“

„NYHAVN“

„NIELS HEMMINGSENS GADE“

„KNIPPELSBRO“

„DYVEKES GAARD“

„KJØBMAGERGADE“

„KNABROSTRÆDE“

„VESTERGADE“